DOI: 10.5507/sth.2026.021

# K cyrilo-metodskej tradícii v talianskom prostredí slovenského exilu v odraze dobovej tlače (osobitne periodika *Hlasy z Ríma*)

Zuzana Lopatková
Radoslava Ristovská

## 1. Cyrilo-metodská tradícia ako zdroj náboženskej a národnej identity Slovákov a jej reflexie v exilových komunitách

Neoddeliteľnou súčasťou slovenských dejín je cyrilo-metodská tradícia, dnes uznávaná nielen rímskokatolíckou cirkvou, ale je aj súčasťou oficiálnej štátnej tradície či idey a odvoláva sa na ňu aj preambula ústavy súčasnej Slovenskej republiky.* Je všeobecne známe, že cyrilo-metodská tradícia na území Slovenska pretrvala aj po vyhnaní Metodových žiakov z Veľkej Moravy.[1] Cyrilo-metodská tradícia je teda s naším územím úzko spätá po celé stáročia, o čom svedčia početné odkazy na tvorbu a dedičstvo sv. Cyrila a Metoda v literatúre, umení, v jazykovednej, historickej či teologickej spisbe. Najstaršími dielami, opisujúcimi ich život, sú práce ich učeníkov Život Konštantína a Život Metoda. Od narodenia

* Štúdia bola vydaná v rámci riešenia grantovej úlohy Ministerstva školstva Slovenskej republiky VEGA č. 1/0247/26 Novoveké panstvo. Konceptualizácia hospodárskych premien a aspektov zemepanskej správy.

1 Richard Marsina, „Cyrilometodská tradícia na Slovensku," in *Studia historica Tyrnaviensia V*., Trnava: Katedra histórie FF TU, 2004, s. 25–36. Porovnaj Anton A. Bagin, *Cyrilometodská tradícia u Slovákov,* Bratislava: Slovak Academic Press, 1993. Ján Tibenský, „Veľkomoravská a cyrilometodejská tradícia v živote slovenskej feudálnej národnosti," in *Veľká Morava a naša doba*, Bratislava: Osveta, 1964. Joze Šátek, „Slovenské cyrilometodovské piesne: Cyrilometodská tradícia v neskorom stredoveku," in *Dedičstvo otcov,* Trnava: SSV, 1970. Z novších: Jozef Michalov – Martin Hetényi – Peter Ivanič – Zvonko Taneski (eds.), *Poznávanie kultúrneho dedičstva sv. Cyrila a Metoda: Monografia príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*, Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, 2007.

v Solúne, cez štúdium, mladosť, prvé misie,[2] až po Rastislavovu žiadosť byzantskému cisárovi Michalovi III. po príchod bratov na Veľkú Moravu v roku 863. V činnosti bratov Cyrila a Metoda sa naplno odrazilo bohaté dedičstvo z Ríma a Konštantínopolu, a tak vytvorili kvalitné prostredie pre Nitru ako kolísku duchovného života. Nasledujúce pokolenia mali za úlohu toto dedičstvo rozvíjať a tiež zachovávať pre ďalšie pokolenia. Netýka sa to pritom len Slovákov na území Slovenska, ale aj tých, ktorí svoju domovinu opustili a našli svoj domov v cudzine.[3] Sv. Cyril so sv. Metodom zohrali rozhodujúcu úlohu pri budovaní Európy, a to nielen z pohľadu kresťanského, resp. náboženského, ale aj čo sa týka formovania jej občianskej a kultúrnej jednoty.[4]

Osobitný význam nadobudlo cyrilo-metodské dedičstvo a tradícia v období po skončení druhej svetovej vojny, najmä po politických zmenách v Československu vo februári 1948, kde pod vplyvom komunistickej ideológie prichádzalo k potláčaniu kresťanskej viery a práve sv. Cyril s Metodom, ako aj ďalší svätci, boli prehlasovaní za nepriateľov a v roku 1949 bola zahájená Katolícka akcia, po ktorej nasledovali ďalšie akcie. Avšak, už koncom druhej svetovej vojny sa zo strany komunistov objavujú prvé snahy o získanie vplyvu medzi katolíckym klérom.[5] Jedným z hlavných bodov programu novovzniknutého Slovanského katolíckeho výboru, o ktorý sa opierali, bolo „utužovanie vzťahov medzi slovanskými národmi na základe cyrilo-metodskej tradície".[6] Členovia výboru prišli dokonca s myšlienkou žiadať od Svätej stolice schválenie staroslovienčiny ako bohoslužobného jazyka.[7] Už tu, ešte pred samotným prevzatím moci komunistami v roku 1948, môžeme vidieť z ich

---

2 Problematiku najväčších misijných ciest bratov spracovali Peter Ivanič a Martina Lukáčová, ktorí ich rozobrali nielen z historického, ale aj geografického hľadiska. Peter Ivanič – Martina Lukáčová, „Historicko-geografický kontext misií solúnskych bratov (cesty sv. Konštantína-Cyrila a Metoda do roku 867)," *Konštantínove listy* 7, (2014): 2–13.

3 „Nitra, ale i Rím a Carihrad," *Hlasy z Ríma V*, č. 7 (1956): 1.

4 Miroslav Lyko, „Nadčasovosť misie svätých Konštantína-Cyrila a Metoda vo svetle encykliky Slavorum Apostoli (teologická reflexia)," *Konštantínove listy* 10, č. 1 (2017): 243.

5 Možno spomenúť minimálne dvoch kňazov, a to Jozefa Fialu-Udavského a Vincenta Šinkoviča-Petrovského.

6 Pavol Jakubčin, *Pastieri v osídlach moci: Komunistický režim a katolícki kňazi na Slovensku v rokoch 1948–1968*, Bratislava: Ústav pamäti národa, 2012, s. 13.

7 Ivan A. Petranský, Štát a katolícka cirkev na Slovensku 1945–1946, Nitra: Garmond, 2001, s. 51.

strany snahu o zneužívanie cyrilo-metodskej tradície a odkazu. Výbor získal v marci 1945 súhlas na svoje pôsobenie zo strany biskupov Pavla Gojdiča a Jozefa Čárskeho, no ostatných predstaviteľov cirkvi sa im presvedčiť nepodarilo a veľmi razantne proti výboru vystupoval najmä Ján Vojtaššák.[8]

Nástup komunistického režimu viedol k otvorenému prenasledovaniu cirkví a náboženských spoločností, pričom významným spôsobom to zasiahlo nielen rímskokatolícku, ale aj gréckokatolícku cirkev.[9] Režim postupne prinášal ďalšie zásahy do občianskych práv, postupné okliešťovanie náboženského života, počnúc zrušením cirkevného školstva, cez zákaz náboženských spolkov až po zrušenie rehoľných spoločenstiev a napokon i zákaz gréckokatolíckej cirkvi. Samotný pápež Pius XII. vo svojom apoštolskom liste z 28. októbra 1951, ktorý bol adresovaný prenasledovaným arcibiskupom, biskupom, kňazom ako aj všetkým veriacim v Československu, vyjadroval povzbudivé slová v tak ťažkom období pre katolícku cirkev ako aj veriacich, v ktorej sa obyvatelia Československa ocitli. Vyprosoval pre nich ochranu od početných svätcov, ktorí v minulosti žili a pôsobili na tomto území, ako boli sv. Cyril a Metod, „ktorí, ako to hovoria dejiny, svojou nadľudskou prácou a dlhými apoštolskými cestami priniesli žiarivé svetlo evanjelia vám i ostatným slovanským národom".[10]

Téma, reflektujúca život a dielo solúnskych bratov, sa tak v domácom prostredí na dlhý čas stala neželanou na stránkach všetkých periodík, ktoré sa dostali pod prísnu štátnu cenzúru. Nádeje na pokračovanie odkazu sv. Cyrila a Metoda sa tak ukázali predovšetkým v početnej slovenskej emigrácii v USA, Kanade a Taliansku. Slováci v cudzine, ktorí mali záujem napomáhať a zveľaďovať slovenský exilový život na všetkých úrovniach, si uvedomovali absolútnu nevyhnutnosť vlastných kníh

---

8 Jakubčin, *Pastieri v osídlach moci*, s. 14.

9 Otvorene voči gréckokatolíckej cirkvi vystupoval napr. A. Čepička, podľa ktorého boli gréckokatolíci otvorene v službách nepriateľov komunizmu. K zatýkaniu a väzneniu gréckokatolíckych kňazov u nás pritom dochádzalo už pred februárovým prevratom v roku 1948. Róbert Letz, „Prenasledovanie kresťanov na Slovensku v rokoch 1948–1989," in *Zločiny komunizmu na Slovensku I. 1948–1989*, Prešov: Michal Vaško, 2001, s. 87. Boj proti gréckokatolíckej cirkvi vyvrcholil potom jej zrušením v roku 1950 (až do roku 1968).

10 „Apoštolský list pápeža Pia XII," *Hlasy z Ríma* I, č. 1 (1952): 3. Po ich boku nechýbali ani sv. Vojtech, sv. Ján Nepomucký, košickí mučeníci Marek Križin, Štefan Pongrác a Melichar Grodecký, či sv. Václav so svojou starou matkou sv. Ľudmilou a tiež samotná Bohorodička.

a tlačovín, ktoré vnímali ako mimoriadne účinný nástroj komunikácie a stmeľovania slovenského života v cudzine. Pre kňazov v emigrácii boli zároveň významnou pomôckou v evanjelizačnej činnosti medzi roztratenými Slovákmi. Vybudovanie štruktúr, ktoré by napomáhali slovenskému životu v cudzine a stali by sa alternatívou pre zničené alebo silne obmedzené aktivity slovenských katolíckych organizácii v domovine, bolo jednou z hlavných priorít slovenského katolíckeho exilu. Za najvhodnejšie podmienky v Európe sa považoval Rím, kde bola najväčšia koncentrácia slovenských kňazov, centrum kresťanského sveta, či kontakt s vatikánskymi úradmi.[11]

## 2. Metodologické východiská výskumu s dôrazom na periodikum *Hlasy z Ríma*

V prezentovanej štúdii využívame kvalitatívny výskumný prístup, konkrétne metódu systematického publicistického prehľadu a obsahovej analýzy periodickej tlače, ktorej primárnym východiskovým cieľom je identifikovať, syntetizovať a interpretovať kľúčové informácie a poznatky o význame, šírení a upevnení cyrilo-metodskej tradície v prostredí zahraničných Slovákov ako početnej, silnej a významnej komunity. Tento postup slúžil na zmapovanie a kritické zhodnotenie výberu článkov, pričom dôraz sme kládli na aktuálnosť a relevantnosť vybraných článkov, ktoré dovoľovali hlbšiu interpretáciu získaných informácií a následne ich tematickú analýzu. Uplatnenie obsahovej analýzy prinieslo žiadanú identifikáciu opakujúcich sa tém, vzorcov a kľúčových argumentov v analyzovaných textoch, pričom základným cieľom bolo identifikovať predovšetkým kľúčové udalosti prejavov cyrilo-metodského dedičstva v živote talianskej, americkej a kanadskej exilovej komunity. Mnohé články považujeme za mobilizačné a agitačné v zmysle, že v dobe svojho publikovania sa myšlienky a návrhy kľúčových predstaviteľov exilu dostali medzi širokú verejnosť a podnietili ďalšie pohyby v organizácii exilového života. Hlavným kritériom výberu článkov tak bolo predovšetkým obmedzenie sa na konkrétne výskumné otázky, najmä na dôležité

---

11 Jozef Rydlo, *Vydavateľské dielo Slovenského ústavu sv. Cyrila a Metoda v Ríme 1963–1988*, Rím: SÚSCM, 1989, s. 52–54. Pavol Zvara, „Spolok svätého Vojtecha a vydavateľská činnosť Slovenského ústavu sv. Cyrila a Metoda," in *Fidei et scientiae … semper fideles*, Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2021, s. 201–218.

udalosti a inštitucionálne zázemie exilových komunít, ktoré poskytovali podmienky pre rôzne formy šírenia a upevňovania cyrilo-metodskej tradície. Z analyzovaných periodík sme si vybrali predovšetkým periodikum *Hlasy z Ríma* (neskôr *Slovenské hlasy z Ríma*), ktoré definujúcim spôsobom odrážali, možno povedať, celosvetové politické, kultúrne a náboženské dianie. Následne sme pristúpili k systematickej interpretácii článkov a ich kontextualizácii, teda zasadeniu získaných poznatkov do širšieho spoločenského a vedeckého rámca.

Ako sme už naznačili vyššie, jedným z najvýznamnejších exilových periodík, ktoré reflektovali na domácu situáciu v Československu, ale zároveň prinášali informácie zo slobodného sveta, boli *Hlasy z Ríma*, ktoré začali vychádzať v povojnovom Taliansku v januári 1952. Toto periodikum v Ríme vydávali slovenskí katolíci tvoriaci početnú, a najmä aktívnu slovenskú komunitu v talianskej emigrácii. Medzi nimi boli aj prispievatelia do týchto novín, ako rímskokatolícky kňaz a pápežský prelát Anton Botek,[12] ktorý po niekoľkých rokoch v Ríme odišiel do Kanady, kde aktívne pôsobil ďalších desať rokov. Šéfredaktorom, spisovateľom a aktívnym exilovým pracovníkom bol aj salezián Andrej Paulíny. V talianskych farnostiach pôsobil väčšinu svojho života aj pápežský prelát Jozef Medový[13] či salezián Rudolf Blatnický,[14] ale tiež neskorší titulár-

---

12 Anton Botek (1911–1992) – náboženský a kultúrny pracovník, v roku 1935 vysvätený za kňaza, šéfredaktor *Katolíckych novín*, od roku 1949 väznený, v roku 1951 sa mu podarilo ujsť do Rakúska. Intenzívne pracoval medzi slovenskou emigráciou v Ríme, od roku 1957 žil a pracoval v Kanade v meste Welland, kde založil Farnosť sv. Andreja. Po návrate do Ríma aktívne pracoval v Ústave sv. Cyrila a Metoda. Po roku 1989 sa vrátil na Slovensko. Ján Letz, „Botek Anton," in *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*, Bratislava: Lúč, 2000, s. 138–139.

13 Jozef Medový (1926–1999) – okrem štúdia teológie na Slovensku študoval aj v Ríme filozofiu, teológiu, cirkevné a civilné právo a v roku 1950 bol vysvätený za kňaza a zostal pôsobiť v Taliansku. Bol prepoštom kapituly katedrály v La Storte a blízkym spolupracovníkom kardinála Eugèna Tisseranta. Zastával funkciu pápežského preláta. Jozef Rydlo, „Medový Jozef," in *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*, Bratislava: Lúč, 2000, s. 909.

14 Rudolf Blatnický (1928–2015) – v roku 1946 vstúpil k saleziánom, ale v roku 1950 dochádza k rozpusteniu reholí a deportovaný bol do Šaštína, potom do Podolínca, odkiaľ sa mu podarilo utiecť až do Turína. V Taliansku študoval a v roku 1962 bol vysvätený za diakona. Pôsobil ako pedagóg na Slovensko-talianskom gymnáziu pri Ústave sv. Cyrila a Metoda v Ríme a tiež prednášal na univerzite. Milan S. Ďurica, „Blatnický Rudolf," in *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*, Bratislava: Lúč, 2000, s. 118–119.

ny biskup Štefan Vrablec[15] a ďalší. Hlasy z Ríma prinášali početné informácie z cirkevného prostredia, približovali veriacim posolstvá Svätého Otca, ale nešlo len o články z prostredia talianskeho exilu, ale autori sa venovali aj cirkevným dejinám územia Slovenska, či situácii v socialistickom Československu. Priestor na stránkach *Hlasov z Ríma* patril aj aktuálnym informáciám z misií po svete a zo slovenských farností z USA, Kanady, Latinskej Ameriky, ale aj Európy. Výnimkou nebola ani pomerne častá a obľúbená téma cyrilo-metodského dedičstva a odkazu, s ktorou sa na stránkach periodík a novín môžeme stretnúť.[16] Môže sa to zdať až prekvapujúce, ale mnohé články sú svojím odkazom výsostne aktuálne aj v dnešnej dobe, po viac ako 60 rokoch.

### 3. Cyrilo-metodský odkaz a aktivity rímskej exilovej komunity pre jeho udržanie a rozvoj

Jedným z prvých veľkých článkov na stránkach *Hlasov z Ríma*, odkazujúcich na tento odkaz, je článok o udalostiach v USA, kde 18. októbra 1951 pittsburský gréckokatolícky biskup vladyka Daniel Ivančo posvätil a otvoril seminár sv. Cyrila a Metoda v Pittsburghu. Slováci na jeho otvorení mali svojho zástupcu v podobe Teodora Kojiša,[17] opáta kláštora sv. Andreja Svorada v Clevelande. Konala sa tiež slávnostná bohoslužba a nechýbala ani národná slávnosť. Pozoruhodná bola aj kázeň vladyku

---

15 Štefan Vrablec (1925–2017) – štúdium teológie absolvoval v Bratislave a v Ríme. Za kňaza bol vysvätený v roku 1950 v Ríme a keďže sa nemohol vrátiť na Slovensko, zostal pôsobiť v Taliansku. Aktívny bol aj v redakčnej činnosti a v práci pre Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda v Ríme. Od roku 1982 bol pápežským prelátom a od roku 1998 biskupom. Jozef Rydlo, „Vrablec Štefan," in *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*, Bratislava: Lúč, 2000, s. 1482–1483.

16 Zuzana Lopatková, „Reflexie cyrilo-metodskej tradície v procese zakladania Slovenského ústavu sv. Cyrila a Metoda v Ríme," *Slavica Slovaca* 54, č. 1 (2024): 73–74; Peter Ivanič – Martin Hetényi – Marián Hodoši, „The Cyrillo-Methodian Theme in the Struggle for Identity among Slovaks Abroad (Forms of the 1963 Cyrillo-Methodian Jubilee Year)," *Slovak Studies: Rivista dell'Istituto Storico Slovacco di Roma* 11, č. 1 (2025): 225–247.

17 Teodor Juraj Kojiš (1909–1984) – v Clevelande absolvoval štúdium filozofie a teológie a v roku 1936 bol vysvätený za kňaza. Stal sa opátom tamojších slovenských benediktínov a zároveň bol veľmi aktívnym národným a kultúrnym pracovníkom. Mal zásluhu aj na vzniku Ústavu sv. Cyrila a Metoda v Ríme. Radíme ho k popredným americkým Slovákom. František Bielik, „Kojiš Teodor Juraj," in *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*, Bratislava: Lúč, 2000, s. 698.

Ivanča, v ktorej oduševnene hovoril o situácii gréckokatolíckej cirkvi za železnou oponou, o prenasledovaní tamojších cirkevných predstaviteľov a o stave seminárov, z čoho vyvstáva dôležitý význam a úloha novootvoreného gréckokatolíckeho seminára v USA, čím dávali najavo svoju silu a pevnú vôľu nevzdať sa, ide o „seminár nádeje a záruky gréckokatolíckej budúcnosti".[18] Veľký význam mala aj skutočnosť, že seminár bol zasvätený slovanským apoštolom sv. Cyrilovi a Metodovi, pričom v kázni odznelo tiež, že

> nikto nám ich nemôže odcudziť. Oni nám priniesli svetlo viery. My slávime Boha v ich obrade a užívame nimi uvedený jazyk. Práve preto tento seminár má byť a bude ohniskom a šíriteľom ducha sv. slovanských apoštolov. (…) Aké je to neobyčajné a veľkolepé, že Božia Prozreteľnosť zverila nám, americkým gréckokatolíkom, úlohu zachovať cyrilo-metodské tradície pre Európu.[19]

Silným bodom v cyrilo-metodskom odkaze v tomto, pre Slovákov náročnom období, bolo založenie fondu Slovenského vydavateľstva sv. Cyrila a Metoda v Ríme, o čo sa zaslúžil kňaz Ján Lach[20] pôsobiaci vo farnosti Whiting v americkom štáte Indiana. Zámerom bolo, aby toto vydavateľstvo vydávalo a šírilo publikácie v slovenskom jazyku, ktoré podporujú náboženský a tiež kultúrny život s dôrazom na duchovné potreby Slovákov žijúcich nielen vo svete, ale aj na Slovensku. Vydavateľstvo malo prispieť k dôstojnej oslave 1100. výročia príchodu sv. Cyrila a Metoda na Veľkú Moravu.[21]

Významnou udalosťou v živote oboch bratov bola cesta do Ríma, ktorú absolvovali v roku 867. Vzali so sebou učeníkov, aby tam boli vysvätení za kňazov, pričom práve od roku 867 sú známe nepretržité vzťahy sv. Cyrila a Metoda so Svätou stolicou. Nechýbalo stretnutie s pápežom Hadriánom II., odovzdanie ostatkov pápeža sv. Klementa, potvrdenie staroslovienskej liturgie, zriadenie samostatnej cirkevnej provincie

---

18 Michal Lacko, „Nové ohnisko cyrilometodovského ducha," *Hlasy z Ríma* I, č. 4 (1952): 8.

19 Tamže, s. 8.

20 Ján Lach (1894–1960) – v rokoch 1926 až 1960 bol kňazom v slovenskej Farnosti Nepoškvrneného počatia Panny Márie vo Whittingu. Aktívny bol aj v národnej činnosti a v roku 1937 získal ocenenie ako najaktívnejší Slovák v USA. Aktívne pôsobil aj v Slovenskom ústave v Clevelande. František Bielik, „Lach Ján," in *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*, Bratislava: Lúč, 2000, s.799–800.

21 Ján Lach – Štefan Náhalka, „Slovenské vydavateľstvo sv. Cyrila a Metoda," *Hlasy z Ríma* V, č. 8–9 (1956): 1.

na Veľkej Morave, vysviacka bratov za biskupov, či Cyrilovo úmrtie a následné osudy Metoda pri návrate na Veľkú Moravu, čo len utvrdzuje v spojení medzi pápežom a sv. Cyrilom a Metodom.[22] Za najväčšie cyrilo-metodské dedičstvo považoval kňaz a jezuita Michal Lacko[23] pretrvávajúcu a neporušenú katolícku vieru a skutočnosť, že dodnes sa nielen my s hrdosťou hlásime k dedičstvu bratov.[24]

O tom, že cyrilo-metodský odkaz bol medzi americkými Slovákmi stále živý, svedčí aj púť, ktorú absolvovali do Ríma, kde sa 5. júna 1952 zúčastnili posvätenia nového oltára, ktorý bol postavený práve vďaka ich milodarom nad hrobom sv. Cyrila v rímskej Bazilike sv. Klementa.[25] O smrti sv. Cyrila sa môžeme dozvedieť z diela, ktoré vzniklo ešte za života sv. Metoda. Autorom je jeden z učeníkov bratov, Kliment Ochridský.[26] Kliment opisoval príchod bratov s učeníkmi do Ríma na Vianoce roku 867, kde mali riešiť záležitosti týkajúce sa Veľkej Moravy u pápeža Hadriána II. V roku 868 bol Cyril vysvätený za biskupa,

> lenže kým sa zdržoval v Ríme a namáhavo pracoval, cítil, že mu sily slabnú a ochorel. Požiadal teda dovolenie od pápeža Hadriána II., aby mu dovolil pred smrťou utiahnuť sa do kláštora. Na Vianoce roku 868 ešte slávnostne slúžil biskupské bohoslužby a na druhý deň obliekol si mníšske rúcho. Prijal meno Cyril. Lebo dovtedy sa menoval Konštantín. Ako mních prežil ešte 50 dní. (…) A potom usnul v Pánu, 42 ročný, v štrnásty deň mesiaca februára, za druhej indikcie, od stvorenia svojho roku 6377. Čo je podľa gréckeho počítania rok 869.[27]

---

22 Martin Husár, „Vybrané aspekty ceremónií a audiencií spojených s pobytom Konštantína a Metoda v Ríme: Otázky procesií a architektúry," *Konštantínove listy* 9, č. 1 (2016): 31–32.

23 Michal Lacko (1920–1982) – gréckokatolícky profesor na univerzitách v Ríme, kňazskú vysviacku v byzantskom obrade prijal v Ríme v roku 1948. Sám v Ríme prednášal. Mal veľmi dobré vzťahy s pápežmi Jánom XXIII., Pavlom VI. či Jánom Pavlom II. a zohral dôležitú úlohu na Druhom vatikánskom koncile. Ján Babjak, „Lacko Michal," in *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*, Bratislava: Lúč, 2000, s. 794–796.

24 Michal Lacko, „Svätí Cyril a Metod a Slováci," *Hlasy z Ríma* I, č. 7–8 (1952): 4.

25 „Púť amerických Slovákov," *Hlasy z Ríma* I, č. 6 (1952): 3.

26 Kliment Ochridský patril k najvýznamnejším učeníkom sv. Cyrila a Metoda. Tí však museli po Metodovej smrti opustiť Veľkú Moravu. Kliment odišiel k Ochridskému jazeru (dnes Severné Macedónsko). Pavle Kocev – Peter Kondrla – Roman Králik – Marie Roubalová, „Sv. Kliment Ochridský a jeho pôsobenie v Macedónsku," in *Konštantínove listy* 10, č. 2 (2017): 88–97.

27 „Hrob sv. Cyrila v bazilike sv. Klementa v Ríme," *Hlasy z Ríma* I, č. 7–8 (1952): 5.

Pohreb sv. Cyrila sa konal so všetkými poctami, aké mohol mať samotný pápež. Metod chcel jeho telo preniesť do Grécka, ale nakoniec sa rozhodlo, že spočinie v Ríme. Pápež ho chcel pochovať v Chráme sv. Petra, ale Metod rozhodol, že miestom posledného odpočinku bude Bazilika sv. Klementa. Zo všetkých zachovaných údajov je zrejmé, že autorom textu musel byť niekto, kto bol sám účastný všetkých spomínaných udalostí v Ríme. A o sv. Klimentovi vieme, že bol jedným z najbližších učeníkov bratov, pôvodom z Macedónie, ktorý s nimi prišiel v roku 863 na Veľkú Moravu.[28] Pokiaľ ide o hrob sv. Cyrila, dnes sa nachádza v podzemí Baziliky sv. Klementa, nakoľko pôvodná bazilika bola v 11. storočí zničená a na jej mieste bol vybudovaný súčasný chrám, ktorého podlaha je asi o dva a pol metra vyššie. Pri zničení chrámu bol zasypaný aj Cyrilov hrob, jeho ostatky boli prenesené do nového kostola, ale hrob zostal zasypaný aj s pôvodnou bazilikou až do polovice 19. storočia. Okolo hrobu sa po jeho vyčistení našli ešte ostatky pôvodných fresiek, ktoré však boli v roku 1912 zničené vodou. V priebehu prvej polovice 20. storočia dochádza k úpravám Cyrilovho hrobu, nielen Bulharmi, ale aj vďaka americkým Slovákom, na čele s Michalom Sinčákom, ktorí v roku 1950 absolvovali púť do Ríma k hrobu sv. Cyrila. Sinčák po návrate do USA začal aktivity na úpravu Cyrilovho hrobu a postavenie nového mramorového oltára. Nápomocné bolo aj Združenie slovenských katolíkov na čele s Mons. Milošom Mlynarovičom[29] a v Ríme mal na starosti postavenie pomníka vicerektor Nepomucena Jozef Tomko.[30] Všetky výdavky hradili americkí Slováci.[31]

---

28 Tamže, s. 5.

29 Miloš Kliment Mlynarovič (1887–1971) – v Trnave vstúpil k františkánom a v Bratislave študoval teológiu, v roku 1910 bol vysvätený za kňaza. V roku 1914 odcestoval do USA, kde vystúpil z rehole a stal sa diecéznym kňazom. Bol veľmi aktívnym a činorodým kňazom, zapájal sa aj do kultúrnej a spolkovej činnosti, zároveň aj podporovateľ a mecén slovenských kultúrnych podujatí. František Vnuk, „Mlynarovič Miloš Kliment," in *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*, Bratislava: Lúč, 200, s. 949–950.

30 Jozef Tomko (1924–2022) – univerzitné štúdium absolvoval v Ríme, kde aj zostal pôsobiť. Patril k spoluzakladateľom Ústavu sv. Cyrila a Metoda v Ríme. Aktívne pracoval aj počas Druhého vatikánskeho koncilu. V roku 1970 ho pápež Pavol VI. vymenoval za pápežského preláta a v roku 1979 bol Jánom Pavlom II. vymenovaný za titulárneho arcibiskupa a generálneho tajomníka Synody biskupov. Od roku 1985 bol kardinálom. Zomrel v Ríme, pochovaný je v Dóme sv. Alžbety v Košiciach. Jozef Rydlo, „Tomko Jozef," in *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*, Bratislava: Lúč, 2000, s. 1395–1397.

31 „Hrob sv. Cyrila v bazilike sv. Klementa v Ríme," *Hlasy z Ríma* I, č. 7–8 (1952): 5.

Predstavitelia jednotlivých slovanských národov si pravidelne pripomínali výročia oboch bratov. Dňa 12. februára 1953 si v Ríme pripomenuli výročie úmrtia sv. Cyrila. Celebrantom slávnostnej omše bol kardinál Eugène Tisserant, ktorý pôsobil ako tajomník Kongregácie pre východnú cirkev. Omša bola doplnená o spev piesní vo všetkých slovanských rečiach, pričom zaznela aj pieseň o sv. Cyrilovi a Metodovi *Oslavujme hviezdy jasné.* Po omši nasledovala príležitostná kázeň arcibiskupa Luigihos Fogara, v ktorej zdôraznil príklad sv. Cyrila a Metoda, ktorí opustili skvelú kariéru, ktorú si budovali a vydali sa na misie, pričom „duch sv. apoštolov slovanských aj nás zaväzuje, aby sme svorne rozvíjali ich dedičstvo (…)".[32]

Je zrejmé, že cyrilo-metodská úcta a tradícia bola živá aj v prostredí Slovákov žijúcich v USA. Zdôrazniť treba najmä skutočnosť, že spomínaný seminár sv. Cyrila a Metoda v Pittsburghu bol prvý slovansko-katolícky seminár na území USA, o vznik ktorého sa zaslúžil najmä spomínaný vladyka a tamojší gréckokatolícki veriaci. Veľkolepé bolo aj slávnostné otvorenie seminára, ktorého sa zúčastnili štyria gréckokatolícki biskupi, dvadsať rímskokatolíckych biskupov, ale aj mnoho opátov, prelátov a početný ľud. Ako vidíme, výnimkou nebola ani pravidelná organizácia cyrilo-metodských slávností, ktoré boli vhodnou príležitosťou nielen na stretnutie, ale najmä na obnovu viery zúčastnených. S nespokojnosťou sa stretalo dianie v Československu, kde sa komunistická strana usilovala postupovať proti katolíckej cirkvi, Cyrila a Metoda a ich odkaz nevynímajúc. Práve na sviatok sv. Cyrila a Metoda sa konávali všeslovanské dni na Devíne, ktoré organizovala vládnuca Komunistická strana za účelom vlastnej propagandy.

## 4. Aktivity americkej a kanadskej exilovej komunity v udržaní cyrilo-metodského odkazu

Iná bola, naopak, situácia medzi americkými Slovákmi, dôkazom čoho sú početné kostoly naprieč USA, zasvätené práve Cyrilovi a Metodovi a každoročné oslavy na sviatok oboch bratov. V roku 1852 sa púť konala na východnom pobreží USA, v meste Philadelphia, kde žila veľká slo-

---

32 „Oslava výročia smrti sv. Cyrila v Ríme," *Hlasy z Ríma* II, č. 2 (1953): 7. Michal Kružliak, *Cyrilometodský kult u Slovákov: Dlhá cesta k slovenskej cirkevnej provincii*, Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2003, s. 51.

venská komunita, na čele s arcibiskupom Mons. Johnom O'Harom. Ten bol považovaný za veľkého priateľa slovenského ľudu. Oslavy sa začali slávnostnou omšou, ktorú celebrovali spomínaný arcibiskup s reverendom Pavlom Lisickým[33] za účasti asi 3000 Slovákov. S kázňou vystúpil Mons. Štefan Krasuľa.[34] Po bohoslužbe nasledovala slávnosť a banket. Búrlivý potlesk si vyslúžil rečník Mons. Miloš Mlynarovič, ktorý, okrem iného, vyzdvihol popredných slovenských biskupov, mnohých v danom období väznených, a amerických Slovákov vyzýval k vernosti cyrilo-metodskej tradícii.[35] Nedeľu 19. júla 1953 strávili domáci aj hostia v americkom meste Danville na cyrilo-metodských slávnostiach s cieľom udržiavať katolíckeho a slovenského ducha v Amerike. V Danville sa nachádza aj dievčenská akadémia sestier sv. Cyrila a Metoda, ktoré svojou prácou odkazujú na dedičstvo oboch bratov. Celebrantom omše bol biskup Juraj Leech z Harrisburgu, po ktorej nasledovala kázeň v slovenskom jazyku. V kázni biskup vyzdvihol nielen činnosť Spolku sv. Vojtecha v Trnave, ale najmä prácu slovenských kňazov v Amerike, primárne Jozefa Murgaša. Nezabudol ani na rehoľnú spoločnosť Sestier sv. Cyrila a Metoda. Nasledoval spev *Teba, Bože, chválime*, po ktorom sa účastníci odobrali do kaplnky. Na slávnosti sa čítal aj list, ktorý kňazovi Pavlovi Pekárikovi adresoval kardinál Tisserant z Ríma. Viacerí rečníci prišli na rad až popoludní, pričom ich cieľom bolo burcovanie mládeže a najmä jej vodcov do aktivít v prospech slovenského ľudu. So svojou rečou vystúpili Michal Vargovič, predseda Prvej katolíckej slovenskej jednoty, ale tiež Veronika Radochová, podpredsedníčka Prvej katolíckej slovenskej ženskej jednoty.[36] Púte na sviatok sv. Cyrila a Metoda medzi americkými Slovákmi sa stali postupne samozrejmosťou.

---

33 Pavol Lisický (1875–1955) – v roku 1893 sa usadil v USA, teológiu vyštudoval v Overbrooku v Pensylvánii a v roku 1903 bol vysvätený za kňaza. V rokoch 1912 až 1955 pôsobil ako správca Farnosti sv. Michala v Lansforde. Mal bohatú slovacikálnu knižnicu a mal veľkú zásluhu na šírení diel vydaných Spolkom sv. Vojtecha v Trnave na pôde USA. František Vnuk, „Lisický Pavol," in *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*, Bratislava: Lúč, 2000, s. 826.

34 Štefan Krasuľa (1887–1970) – v USA dokončil štúdium teológie a v roku 1914 bol vysvätený za kňaza. Takmer polstoročie pôsobil vo Farnosti sv. Jána Krstiteľa v New Yorku, ktorú významne pozdvihol. Aktívny národovec, ktorý sa veľkou mierou zapájal do spolkovej činnosti. František Vnuk, „Krasuľa Štefan," in *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*, Bratislava: Lúč, 2000, s. 757.

35 „Veľkolepé cyrilometodovské slávnosti vo Philadelphii, USA – 6. júla 1952," *Hlasy z Ríma* I, č. 9 (1952): 5.

36 František Budovič, „Boli sme na Devíne v Danville," *Hlasy z Ríma* II, č. 10 (1953): 8.

V nedeľu 7. júla 1957 sa konal už ich šiesty ročník a za ich usporiadaním stála východná oblasť Združenia slovenských katolíkov. Cieľom tohoročnej púte bol nový slovenský kostol v meste Perth Amboy v štáte New Jersey. Celebrantom omše bol Mons. Andrej Romaňak a s kázňou v tento sviatočný deň vystúpil kňaz Andrej Štefan z farnosti Boonton v New Jersey. Omša prebiehala nielen za bohatej účasti kléru, ale najmä veriacich. Nechýbal ani spev slovenských piesní, či procesia a následný banket, na ktorom sa zúčastnilo 680 hostí. Púť bola ukončená na cintoríne pri hrobe Jána Rura.[37] Obrovská slávnosť na sviatok sv. Cyrila a Metoda sa konala aj v nedeľu 8. júla 1962 v chráme Panny Márie Levočskej v Bedforde v americkom Ohiu, kde sa zišlo okolo 2000 slovenských veriacich aj z neďalekého Clevelandu. Celebrantom slávnostnej omše bol biskup Andrew Grutka[38] a popoludní udelil prítomným požehnanie aj opát Teodor Kojiš. Počas slávnosti bol odovzdaný aj dar na výstavbu Ústavu sv. Cyrila a Metoda v Ríme v sume 10 000 dolárov. Biskup A. Grutka zahájil jubilejný cyrilo-metodský rok, ktorý mal byť ukončený až 15. septembra 1963 v Ríme.[39] Ďalšia z cyrilo-metodských pútí sa uskutočnila v nedeľu 8. júla v Allentowne v štáte Pensylvánia a zúčastnilo sa jej približne 1100 veriacich. Omšu slúžil J. E. Fulton John McShen z Allentownu s početnou duchovnou asistenciou.[40]

Aktivizovali sa však aj početné slovenské komunity mimo USA. V nedeľu po sviatku sv. Cyrila a Metoda bol na území strednej Kanady počiatkom cyrilo-metodského roku na pamiatku 1100. výročia od ich príchodu na územie Veľkej Moravy. Konal sa tiež 14. katolícky kanadsko-slovenský deň, ktorý bol pomenovaný ako cyrilo-metodský. V slovenskom kostole vo Winnipegu prebiehala slávnostná bohoslužba a po nej nasledoval ďalší program, ktorého sa zúčastnilo viac než 400 Slovákov z rôznych kútov Kanady. Na rok 1963 plánovali ďalšiu cyrilo-

---

37 „Cyrilometodská púť Slovákov v USA," *Hlasy z Ríma* VI, č. 8–9 (1957): 3.

38 Andrew Gregory Grutka (1908–1993) – bol synom slovenských prisťahovalcov. Teológiu študoval v Ríme, od roku 1944 bol farárom slovenskej Farnosti Najsvätejšej Trojice v Gary v Indiane, pričom sa zaujímal nielen o duchovné, ale aj sociálne potreby veriacich. V roku 1956 bol vymenovaný za biskupa v diecéze Gary. Ako biskup bol veľmi aktívny, zaujímal sa o školstvo a katolícku mládež. Zúčastnil sa všetkých zasadnutí Druhého vatikánskeho koncilu a tiež na ňom vystúpil s prejavom proti rasovej diskriminácii a nespravodlivosti. S jeho menom sa spája aj vznik Ústavu sv. Cyrila a Metoda v Ríme. František Vnuk, „Grutka Andrew Gregory," in *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*, Bratislava: Lúč, 2000, s. 425–427.

39 „Slávnosti v Bedforde," *Hlasy z Ríma* XI, č. 8–9 (1962): 12–13.

40 „Cyrilometodská púť v Allentowne," *Hlasy z Ríma* XI, č. 8–9 (1962): 21.

-metodskú slávnosť, ktorej cieľom bolo zapojiť do osláv aj širšiu kanadskú verejnosť.[41] Cyrilo-metodské slávnosti si pripomenuli Slováci z rôznych kútov sveta, napr. v susednej Viedni, pod vedením kňaza Vojtecha Daniša, absolvovali v duchu cyrilo-metodskej tradície púť.[42] Známe sú aj púte a oslavy pri príležitosti sviatku sv. Cyrila a Metoda medzi Slovákmi vo Francúzsku v kostole zasvätenému sv. Cyrilovi a Metodovi, ale tiež v nemeckom Mníchove.[43] Početná slovenská komunita žila aj v argentínskom meste Cordoba, kde mávali každý mesiac slovenské bohoslužby. Dňa 7. júla 1957, pri príležitosti sviatku sv. Cyrila a Metoda, usporiadali cyrilo-metodský deň, počas ktorého sa zišli v ústave sv. Jozefa, odkiaľ v sprievode smerovali do kostola. Miništranti niesli obraz sv. Cyrila a Metoda, ktorého autorom bol saleziánsky maliar Sosa. V kostole položili obraz vierozvestcov na oltár a nasledovala omša s kázňou, v ktorej odznelo, aby sme zachovali vieru, ktorú nám priniesli sv. Cyril a Metod aj pre ďalšie pokolenia. Po omši bolo pripravené pohostenie, kde odzneli aj viaceré slovenské piesne, ktoré boli krásnou bodkou na záver tohto sviatočného dňa.[44]

Americká a kanadská exilová komunita vďaka početnému slovenskému obyvateľstvu umožňovala úplne iný typ vytváraných komunít, zahrňujúcich cirkevné spoločenstvá a kultúrno-osvetové či umelecké spolky, s oficiálnym sídlom, právnickou formou existencie spoločenstva, so špecializovanými ľudskými zdrojmi, svetskou i religióznou infraštruktúrou, spojenou aj s prezentáciou navonok (vrátane publikačnej a vydavateľskej krajanskej činnosti), a zintenzívnením kontaktov so Slovenskom aj s celým slovenským zahraničím. Prejavovalo sa to vo všetkých typoch krajanských aktivít, od výstavby nových kostolov, cez budovanie inštitucionálneho zázemia, až po organizovanie rozličných vzdelávacích, kultúrnych a osvetových podujatí, v religióznom prostredí predovšetkým náboženských pútí.

---

41 „Otvorenie cyrilo-metodského jubilea v Strednej Kanade," *Hlasy z Ríma* XI, č. 8–9 (1962): 5.

42 „Viedenskí Slováci na púti," *Hlasy z Ríma* XI, č. 8–9 (1962): 7.

43 „Cyrilometodská púť v Allentowne," *Hlasy z Ríma* XI, č. 8–9 (1962): 21.

44 „Oslavy sv. Cyrila a Metoda v Argentíne," *Hlasy z Ríma* VI, č. 8–9 (1957): 3.

## 5. Rím ako exilové centrum odkazu na život a dielo sv. Cyrila a Metoda – inštitucionálne a religiózne zázemie

Rím je jedným z miest, kde bola a je sv. Cyrilovi a Metodovi odjakživa prejavovaná verejná úcta v najvyššej možnej miere. Súvisí to so skutočnosťou, že práve tu strávili niekoľko mesiacov, sv. Cyril tu zomrel a nachádza sa tu aj miesto jeho posledného odpočinku. V Ríme je to hneď niekoľko miest, kde sa vzdáva úcta obom bratom verejne prostredníctvom oltárov, obrazov či sôch. V prvom rade ide o Baziliku sv. Klementa, kde sa nachádza hrob sv. Cyrila, mozaika nad hrobom zobrazujúca sv. Cyrila a okrem toho je v nej aj kaplnka zasvätená sv. Cyrilovi a Metodovi a tiež fresky, z ktorých jedna znázorňuje prenos ostatkov sv. Klementa a druhá bratov v spoločnosti ďalších svätcov pred Ježišom Kristom. Obaja bratia sú vďaka pápežovi Levovi XIII.[45] namaľovaní aj na oblúku v Bazilike sv. Jána v Lateráne, nechýba ani Collegium Russicum, Pápežský Východný inštitút, Jezuitské kolégium spolu s Jezuitskou Generálnou kúriou, Kolégium Nepomucenum, Chorvátsky ústav, Poľský inštitút s Poľským kolégium a, samozrejme, mnohé ďalšie lokality, kde je nejaký odkaz na život a dielo sv. Cyrila a Metoda.[46] Zabudnúť nemôžeme ani na Pápežský slovenský ústav a kolégium sv. Cyrila a Metoda v Ríme. Začiatkom 60. rokov 20. storočia sa po prvýkrát objavujú správy o ústave, ktorý mal vzniknúť v Ríme pre potreby chlapcov, ktorí v meste žili a vzdelávali sa, aby v budúcnosti pôsobili ako kňazi na Slovensku. V tom čase chlapci bývali v saleziánskom ústave, ale bolo nutné pre nich vybudovať ústav, v ktorom by mali „dosť miesta a v ktorom by ich bolo možno vychovávať a vyučovať celkom so zreteľom na ich budúce poslanie".[47] Na Slovensku totiž boli zrušené všetky rehoľné ústavy na výchovu rehoľníkov a tiež všetky kňazské semináre okrem jedného, ktorý bol ponechaný v Bratislave, no aj ten bol pod kontrolou vládnucej strany. „Slovensko sa stáva misijným územím, kde o krátky čas bude priam

---

45 Pápež Lev XIII. je známy aj tým, že 30. septembra 1880 vydal encykliku *Grande Munus*, v ktorej vykreslil zásluhy sv. Cyrila a Metoda a ich sviatok, ktorý bol určený na 5. júla, sa mal sláviť v celej cirkvi. Cyril a Metod sa tak stali apoštolmi Slovanov. Cieľom encykliky bolo upriamiť pozornosť na spoločné dedičstvo východných a západných Slovanov a tiež ich prepojenie na Svätú stolicu. Peter Ivanič, „Encyklika Grande munus a jej odozva u slovenských katolíkov," *Konštantínove listy* 12, č. 2 (2019): 99.

46 „O úcte sv. Cyrila a Metoda v Ríme," *Hlasy z Ríma* V, č. 6 (1956): 6.

47 „Rodí sa významné dielo: Ústav sv. Cyrila a Metoda," *Hlasy z Ríma* X, č. 1 (1961): 9.

katastrofálny nedostatok kňazov."[48] Zariadenie malo niesť názov Ústav sv. Cyrila a Metoda a medzi Slovákmi vo svete sa myšlienka na vznik takejto inštitúcie stretla s pozitívnym ohlasom. Začali sa organizovať rôzne zbierky na ústav, pričom len Opátstvo sv. Andreja – Svorada v Clevelande sa zaviazalo, že prispeje sumou 50 000 dolárov. Nápomocní neboli len Slováci v USA a Kanade, ale aj krajania v ďalekej Austrálii či Brazílii, ktorí zbierali milodary na vznik ústavu. Nezaháľali ani Slováci vo Francúzsku a Nemecku a pozitívne ohlasy prišli aj zo samotného Slovenska. „Nielen naši americkí bratia prejavili ochotu podporiť toto dielo, lež podobná láska javí sa zovšadiaľ, kde bije slovenské srdce."[49] Zriadený bol prípravný výbor, ktorý mal na starosti postavenie ústavu. Jeho predsedom sa stal Štefan Náhalka[50] a tajomníkom Jozef Tomko.[51] Nadšenie z postavenia seminára mali aj obyvatelia Slovenska tvrdiac: „Zostávame verní Sv. Otcovi, ako mu boli verní sv. Cyril a Metod."[52] Práce na vzniku ústavu prebiehali pomerne rýchlo, keďže cirkevná vrchnosť ho schválila ako právnickú osobu a rovnako tak bol schválený aj jeho štatút.[53] Schválenie uznala aj Talianska republika prezidentským dekrétom. Zabezpečený bol vhodný pozemok, na ktorom mal byť ústav postavený. Vo veľkej miere treba prejaviť vďaku americkým Slovákom, kde biskup Grutka prevzal ochranu nad finančnou zbierkou pre potreby ústavu a v Clevelande rozhodli o predaní daru 50 000 dolárov. Konvencia Prvej katolíckej slovenskej jednoty v Pittsburgu na konci augusta 1961 rozhodla o udelení finančného daru vo výške 100 000 dolárov pre ústav. Netreba zabúdať ani na dobrodincov po svete, ktorí prispievali svojimi darmi a modlitbami.[54] Netrvalo dlho a Štefan Náhalka s Jozefom Tomkom publikovali na stránkach *Hlasov z Ríma* aj prvý výkaz darov,

---

48 „Náš Ústav sv. Cyrila a Metoda cirkevne schválený," *Hlasy z Ríma* X, č. 3 (1961): 1.

49 „Naši z Viedne a Ústav sv. Cyrila a Metoda," *Hlasy z Ríma* XI, č. 8–9 (1962): 14.

50 Štefan Náhalka (1916–1975) – teológiu vyštudoval v Ríme. Po krátkom pôsobení na Slovensku musel z krajiny utiecť a usadil sa v Ríme, kde sa zaradil medzi najaktívnejších slovenských exulantov. Mal na starosti organizovanie duchovnej správy medzi Slovákmi v zahraničí. Stal sa zakladateľom slovenských katolíckych misií po celom svete. Bol jedným zo spoluzakladateľov Ústavu sv. Cyrila a Metoda v Ríme a tiež Svetového kongresu Slovákov. Jozef Rydlo, „Náhalka Štefan," in *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*, Bratislava: Lúč, 2000, s. 972–973.

51 „Rodí sa významné dielo: Ústav sv. Cyrila a Metoda," *Hlasy z Ríma* X, č. 1 (1961): 9.

52 „Odkaz zo Slovenska: Dôstojne oslávte cyrilometodské jubileum!," *Hlasy z Ríma* XI, č. 4 (1962): 9.

53 „Náš Ústav sv. Cyrila a Metoda cirkevne schválený," *Hlasy z Ríma* X, č. 3 (1961): 1.

54 Štefan Náhalka, „Ústav sv. Cyrila a Metoda," *Hlasy z Ríma* X, č. 12 (1961): 5.

ktoré boli vyzbierané na vybudovanie Ústavu sv. Cyrila a Metoda v Ríme.[55] Postupne boli známe aj mená ďalších dobrodincov.

> Pri oslave cyrilo-metodského milénia Slováci si postavili Maticu slovenskú. Teraz Slováci v slobodnom svete budujú Ústav sv. Cyrila a Metoda, ktorý bude výchovným ústavom pre kňazský dorast, ale aj strediskom nábožensko-kultúrnej práce Slovákov.[56]

Vo štvrtok 6. decembra 1962 biskup Grutka posvätil pozemok, na ktorom mal stáť Ústav sv. Cyrila a Metoda v Ríme a zároveň urobil aj prvý výkop pre stavbu, čím zahájil samotné práce na stavbe.[57] Podľa harmonogramu prác mala byť začiatkom septembra 1963 celá budova zastrešená a rovnako tak aj kaplnka umiestnená v Ústave mala byť v tom čase už dokončená. Samozrejme, vnútorné práce mali trvať dlhšie.[58] „Ústav sv. Cyrila a Metoda – budova pomerne veľká – vyrástol z malých obiet mnohých Slovákov roztrúsených po svete. Tento ústav sa zrodil z viery.“[59]

Obdobie 50. rokov 20. storočia, čo sa týka tematiky sv. Cyrila a Metoda a ich odkazu, bolo v Ríme poznačené najmä rozsiahlymi prípravami na oslavy 1100. výročia príchodu bratov na Veľkú Moravu. Bol to dostatočný dôvod na zmobilizovanie síl, prípravy osláv a vydávanie diel pojednávajúcich o živote a pôsobení sv. Cyrila a Metoda na Veľkej Morave v druhej polovici 9. storočia. V Ríme už v roku 1956 začalo svoje pôsobenie nové vydavateľstvo pomenované po bratoch s cieľom prispieť k oslave ich života a diela. A práve v Ríme sa zrodila aj ďalšia myšlienka. Tamojší slovenskí exulanti prijali za svoj návrh kňaza Štefana Náhalku, aby bolo vydaných niekoľko odborných publikácií o počiatkoch kresťanstva medzi Slovákmi a o živote a pôsobení sv. Cyrila a Metoda. Tieto diela mali vyjsť pod titulom *Series Cyrillomethodiana*. Ako vydavateľ mal byť uvádzaný Slovenský ústav v Clevelande, ktorý mal byť rozšírený o Rím.[60] Veľká pozornosť sa venovala aj prípravám na oslavy. Za najdôležitejšie bolo považované prehlbovanie kresťanského života a duchovná obnova. Ochranu nad duchovnou prípravou na jubileum prijal počas

---

55 Štefan Náhalka – Jozef Tomko, „I. Výkaz darov na Ústav sv. Cyrila a Metoda v Ríme,“ *Hlasy z Ríma* X, č. 5 (1961): 9.

56 „J. Exc. Ndp. biskup Andrej G. Grutka v Ríme,“ *Hlasy z Ríma* XI, č. 5 (1962): 9.

57 „Ndp. biskup Grutka medzi nami,“ *Hlasy z Ríma* XII, č. 1 (1963): 8.

58 „Na stavenisku Ústavu sv. Cyrila a Metoda,“ *Hlasy z Ríma* XII, č. 2 (1963): 9.

59 Štefan Vrablec, „Viera nás viedla do Ríma,“ *Hlasy z Ríma* XII, č. 9–10 (1963): 2.

60 „Series Cyrillomethodiana,“ *Hlasy z Ríma VII*, č. 10 (1958): 7.

svojej návštevy v Ríme v októbri 1959 biskup Grutka. Duchovná príprava mala prebiehať medzi rokmi 1960 až 1962 a cieľom bolo prejsť všetky hlavné body kresťanskej náuky, a to nielen v spolupráci s periodikom *Hlasy z Ríma*, ale aj spolu s Vatikánskym rozhlasom.[61] Súčasťou prípravy bol aj Životopis sv. Cyrila a Metoda, ktorého autorom bol kňaz a historik Michal Lacko. Životopis vychádzal na pokračovanie práve v periodiku *Hlasy z Ríma*, pričom prvá časť – Úvod – bola publikovaná v prvom čísle v roku 1960.[62] Prostredníctvom neho chcel autor priblížiť život, osudy a pôsobenie sv. Cyrila a Metoda čitateľom a prehlbiť tak záujem o slovanských apoštolov v čase začínajúcej duchovnej prípravy v súvislosti s jubileom. O blížiacom sa výročí sa hovorilo aj na svetovom eucharistickom kongrese v Mníchove, čo len dokladuje význam tejto udalosti. Duchovnú prípravu začal biskup Grutka počas omše v kaplnke sv. Cyrila a Metoda v Bazilike sv. Klementa v Ríme 10. októbra 1959 a od januára 1960 slúžili slovenskí kňazi po celom svete aspoň jednu omšu za týždeň v rámci tejto duchovnej prípravy za zachovanie a zveľadenie dedičstva sv. Cyrila a Metoda u Slovákov. Nechýbali pravidelné články v *Hlasoch z Ríma* na upevnenie kresťanskej náuky, ktoré preberal a vysielal aj Vatikánsky rozhlas. Vítané boli tiež modlitby kňazov a verejnosti.[63]

Začiatkom apríla 1962 pricestoval biskup Andrej Grutka z Indiany do Ríma, spoločnosť mu robili Mons. Mlynarovič, predseda Združenia slovenských katolíkov v USA a mladý nemenovaný kňaz. Cieľom návštevy bolo podniknúť kroky potrebné k zabezpečeniu primeraných osláv okrúhleho výročia príchodu sv. Cyrila a Metoda na Veľkú Moravu. Dôležité bolo najmä zabezpečiť pokračovanie apoštolskej práce, ktorú začali bratia ešte v 9. storočí, čomu mal napomôcť aj novovznikajúci Ústav sv. Cyrila a Metoda v Ríme. Veď aj bratia vzdelávali učeníkov, s ktorými potom prišli do Ríma. Sv. Cyril a Metod pri príchode na Veľkú Moravu priniesli so sebou Sväté Písmo a tiež ďalšie knihy preložené do staroslovienčiny. Cieľom slovenských exulantov bolo tiež zabezpečiť nové vydanie Svätého Písma ako aj ďalšej literatúry, ktorá mala poslúžiť na prehlbovanie kresťanského ducha medzi slovenským ľudom. V pláne bolo tiež absolvovať púť do Ríma v roku výročia príchodu bratov na

---

61 Štefan Náhalka, „Duchovná príprava na cyrilometodské jubileum," *Hlasy z Ríma* IX, č. 1 (1960): 2.

62 Michal Lacko, „Životopis sv. Cyrila a Metoda," *Hlasy z Ríma* IX, č. 1 (1960): 3.

63 Štefan Náhalka, „Blíži sa veľké cyrilometodské jubileum," *Hlasy z Ríma* IX, č. 9 (1960): nečíslovaná strana.

Veľkú Moravu, čím chceli pútnici prejaviť svoju vernosť pápežovi a ísť tak v stopách sv. Cyrila a Metoda.[64] V nedeľu 8. apríla sa na Pápežskej univerzite Gregoriane stretli hostia z USA so slovenskými kňazmi z Ríma za účelom rokovania o blížiacich sa oslavách cyrilo-metodského výročia. Rokovania sa zúčastnili biskup Grutka, Mons. Mlynarovič, reverend Bach a slovenskí kňazi: Ernest Bujdoš OMI, Anton Bugan, Milan Stanislav Ďurica SDB, Daniel Faltin OFM, Pavol Hnilica SJ, Jozef Kútny, Michal Lacko SJ, Félix Litva SJ, Jozef Martinkovič, Mons. Štefan Náhalka, Viliam Pavlovský SJ, Štefan Senčík SJ a Mons. Jozef Tomko. Rokovalo sa o koordinácii slovenských osláv cyrilo-metodského jubilea s oslavami ostatných národov ako aj o priebehu slovenského programu osláv, či o publikáciách, ktoré mali byť uverejnené pri tomto výročí. Sám biskup Grutka oznámil, že on sám pripravuje prvý preklad Života sv. Cyrila a Metoda do anglického jazyka. Prítomní vyjadrili ideu spracovania a vydania publikácie pojednávajúcej o úcte k sv. Cyrilovi a Metodovi na pôde USA a Kanady.[65] Dokonca, v sobotu 14. apríla 1962 napoludnie biskup Grutka spolu s Mons. Mlynarovičom, reverendom Bachom a Mons. Š. Náhalkom absolvovali súkromnú audienciu u pápeža Jána XXIII., kde mu predložili program cyrilo-metodských osláv a informovali ho aj vo veci Ústavu sv. Cyrila a Metoda v Ríme. Svätý Otec im dal požehnanie pre ich prácu a žehnal tiež slovenských biskupov, kňazov a národ.[66] Po stretnutí so Sv. Otcom absolvoval biskup Grutka audiencie u viacerých kardinálov. V pondelok 13. mája 1963 pápež Ján XXIII. vo vatikánskom Apoštolskom paláci posvätil základný kameň pre slovenský Ústav sv. Cyrila a Metoda v Ríme.[67] Pápež tiež adresoval apoštolský list *Magnifici eventus*, pri príležitosti 1100. výročia príchodu bratov na Veľkú Moravu, všetkým biskupom slovanských národov.[68]

Na jubilejný rok 1963 bolo pripravených viacero podujatí, prostredníctvom ktorých si účastníci mali pripomenúť odkaz sv. Cyrila a Metoda. Na sviatok bratov začiatkom júla mali prebiehať oslavy všade tam, kde žije dostatočný počet Slovákov. Po celom svete bolo dostatok chrámov, organizácií a spolkov pomenovaných po vierozvestcoch, kto-

---

64 Andrej G. Grutka, „Program cyrilometodského jubilea," *Hlasy z Ríma* XI, č. 5 (1962): 1.
65 „J. Exc. Ndp. biskup Andrej G. Grutka v Ríme," *Hlasy z Ríma* XI, č. 5 (1962): 9–10.
66 Andrej G. Grutka, „Program cyrilometodského jubilea," *Hlasy z Ríma* XI, č. 5 (1962): 1.
67 „Svätý Otec posvätil základný kameň Ústavu sv. Cyrila a Metoda," *Hlasy z Ríma* XII, č. 6 (1963): 1.
68 „Apoštolský list," *Hlasy z Ríma* XII, č. 6 (1963): 3.

ré určite budú participovať na týchto slávnostiach. Na september bola potom naplánovaná jubilejná cyrilo-metodská púť Slovákov do Ríma, počas ktorej mal byť v Ríme posvätený Ústav sv. Cyrila a Metoda, a to za účasti J. E. kardinála Eugèna Tisseranta.[69]

Prvá veľká cyrilo-metodská slávnosť medzi americkými Slovákmi v rámci osláv sa konala v nedeľu 10. marca 1963 v Bridgeporte v štáte Connecticut s tým, že prítomných bolo cez 3500 veriacich. Na oltári bol umiestnený farebný obraz sv. Cyrila a Metoda. Pontifikálnu omšu slúžil diecézny biskup Walter Curtis spolu s biskupom Grutkom za početného slovensko-amerického duchovenstva a spieval 800-členný zbor vedený Sestrami sv. Cyrila a Metoda. Apoštolské požehnanie prítomným veriacim poslal aj sám pápež z Vatikánu.[70] Ešte vo februári zorganizoval kňaz Ján Rekem[71] cyrilo-metodské slávnosti aj v kanadskom Winnipegu a rok zasvätený našim apoštolom zahájili aj Slováci žijúci v Argentíne.[72] Ďalšie oslavy prebiehali koncom apríla vo Ford William v kanadskej provincii Ontario. Zahanbiť sa nenechali ani Slováci žijúci v kanadskom Toronte, kde si tiež pripomenuli výročie príchodu sv. Cyrila a Metoda k našim predkom. Oslavovali aj Slováci v USA, konkrétne v Pittsburgu v Pensylvánii a tiež v štátoch Ohio a Michigan.[73] V oslavách sa pokračovalo aj začiatkom júla, kedy prebiehali v Gary v Indiane, kde ako biskup pôsobil Andrej Grutka. V nedeľu 5. júla 1963 sa spomínalo na sv. Cyrila a Metoda aj v Chicagu, kde sa zišlo cez 2500 Slovákov, ktorí si chceli uctiť výročie príchodu bratov na Veľkú Moravu. Cyrilo-metodské oslavy výročia sa konali aj medzi Slovákmi žijúcimi v najzápadnejšej slovenskej osade v Kanade – v osade sv. Cyrila a Metoda v New Westminster v Britskej Kolumbii na pobreží Tichého oceánu a výročie si pripomenula aj komunita Slovákov v brazílskom Sao Paole.[74]

---

69 Andrej G. Grutka, „Jubilejné oslavy sv. Cyrila a Metoda," *Hlasy z Ríma* XII, č. 1 (1963): 1–2.

70 „Jubilejné oslavy v bridgeportskej diecéze," *Hlasy z Ríma* XII, č. 4 (1963): 8.

71 Ján Rekem (1917–1989) – teológiu študoval v Olomouci a v Bratislave. V septembri 1947 ušiel do Rakúska a v roku 1949 emigroval do Kanady, kde až do svojej smrti pôsobil medzi slovenskou komunitou vo Winnipegu. Zakladal katolícke spolky, bol činným v náboženskej, kultúrnej a národnej oblasti. František Vnuk, „Rekem Ján," in *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*, Bratislava: Lúč, 2000, s. 1147–1148.

72 Domingo Valko, „Za dedičstvo otcov v Argentíne," *Hlasy z Ríma* XII, č. 4 (1963): 9.

73 „Oslavy vo Fort Williame," *Hlasy z Ríma* XII, č. 7–8 (1963): 14.

74 „Verní dedičstvu otcov svätých Cyrila a Metoda," *Hlasy z Ríma* XII, č. 11 (1963): 10.

Aj v samotnom Ríme sa v máji 1963 konali oslavy cyrilo-metodského výročia. Naplánovanie na máj nebolo náhodné, keďže na 12. máj pripadá podľa byzantsko-slovanského obradu sviatok sv. Cyrila a Metoda. Pápežský Východný ústav usporiadal aj sériu prednášok pojednávajúcich o bratoch a slovenský sólista Ladislav Pudiš, ktorý žil v Ríme, pred prednáškami zaspieval. V nedeľu 12. mája sa v Bazilike sv. Klementa konali slávnostné bohoslužby podľa byzantsko-slovanského obradu.[75] Oslavy v Ríme boli ukončené položením základného kameňa Ústavu sv. Cyrila a Metoda v Ríme 13. mája 1963 kardinálom Eugènom Tisserantom.[76]

V septembri 1963 sa konala slávnostná púť Slovákov do Ríma, na čele ktorej bol biskup Grutka. Pútnici boli primárne členovia Združenia slovenských katolíkov v Amerike s tým, že ich doplnili ešte Slováci žijúci v Rakúsku, Belgicku, Francúzsku a Taliansku, spolu s tamojšími kňazmi.[77] Púť prebiehala v dňoch 11. až 16. septembra 1963 a zúčastnilo sa jej viac ako 500 Slovákov z celého sveta, ktorí sem zavítali nielen kvôli prebiehajúcim cyrilo-metodským oslavám, ale najmä kvôli posviacke kaplnky Ústavu sv. Cyrila a Metoda, ktorá sa konala v nedeľu 15. septembra. Chýbali len rodáci priamo zo Slovenska. Prítomní boli nielen biskup Andrej Grutka, ale aj pozvaní vážení hostia, kardinál Eugéne Tisserant, kardinál Amleto Giovanni Cicognani a kardinál Carlo Confalonieri. Kardinál Tisserant konsekroval najskôr múry kaplnky a potom aj hlavný oltár, kým biskup Grutka posvätil dva bočné oltáre. Nasledovala pontifikálna omša. Program púte bol skutočne bohatý, omše, odborné prednášky k problematike sv. Cyrila a Metoda a návšteva tých miest v Ríme, ktoré sú bytostne späté s pamiatkou na oboch bratov a v rímskom Koloseu absolvovali krížovú cestu za prenasledovanú cirkev na Slovensku. V sobotu 14. septembra absolvovali pútnici audienciu u Svätého Otca Pavla VI., ktorá začala spevom pápežskej hymny *V sedmobrežnom kruhu Ríma* a v závere stretnutia nechýbalo pápežovo apoštolské požehnanie. Púte sa zúčastnil aj kanadský priemyselník slovenského pôvodu Štefan Roman, ktorý daroval Ústavu sv. Cyrila a Metoda v mene slovenských gréckokatolíkov štedrý dar v sume 10 000 dolárov.[78]

---

75 „Cyrilometodské oslavy v Ríme," *Hlasy z Ríma* XII, č. 6 (1963): 8.

76 „Položenie základného kameňa Ústavu sv. Cyrila a Metoda," *Hlasy z Ríma* XII, č. 6 (1963): 11.

77 „Svätý Otec Pavol VI. Slávkom: Vytrvajte!," *Hlasy z Ríma* XII, č. 9–10 (1963): 1.

78 „Dôstojné cyrilometodské oslavy Slovákov v Ríme," *Hlasy z Ríma* XII, č. 9–10 (1963): 9–14.

Viaceré aktivity rímskej, americkej a kanadskej exilovej komunity tak vyvrcholili v priebehu roka 1963. Práve tento rok sa pre predstaviteľov slovenskej rímskokatolíckej emigrácie v Ríme stal jedinečnou príležitosťou, aby si uvedomovali a rozvíjali historický význam jubilea sv. Cyrila a Metoda, aby ho dôstojne oslávili a aby sa zjednotili v širšej spolupráci popredných amerických a rímskych Slovákov. Historicky najvýznamnejšie bolo predovšetkým založenie inštitúcie, ktorá vstúpila do dejín Slovákov doma i v zahraničí, jestvujúc do dnešných dní,[79] a ktorá bola výsledkom snáh starej a novej emigrantskej generácie, a najmä zdrojom nádeje pre Slovákov doma, počas náboženského prenasledovania na Slovensku. V tomto období schválený, založený a vybudovaný Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda v Ríme zohral neoceniteľnú historickú úlohu; v čase, kedy situácia na Slovensku, osobitne po politických zmenách v Československu vo februári 1948, kde pod vplyvom komunistickej ideológie prichádzalo k potláčaniu kresťanskej viery a k otvorenému prenasledovaniu cirkví a náboženských spoločností. Stal sa duchovným a kultúrnym centrom v slobodnom svete, zastával záujmy rímskokatolíckej cirkvi na Slovensku, ale stal sa aj oporou slovenských občianskych záujmov a kultúry. Vytvorenie tohto inštitucionálneho zázemia v Taliansku bolo sprevádzané historickou slávnostnou národnou púťou Slovákov do Ríma, ako aj ďalšími, prevažne náboženskými aktivitami.

## Záver

V čom vlastne spočíva dedičstvo sv. Cyrila a Metoda? Túto otázku si kládol aj autor článku z letného dvojčísla novín z roku 1959. Podľa jeho názoru ide najmä o vernosť Bohu a národu. Cyril a Metod dovŕšili na našom území pokresťančovanie našich predkov, pomohli tiež rozvíjať národného ducha a našu kultúru, rovnako tak ako kultúru ďalších národov. A práve vďaka dedičstvu sv. Cyrila a Metoda a ich odkazu prežil náš národ storočia, často utláčaný. Situácia v polovici minulého storočia nebola o nič lepšia, preto oprávnene vznikali obavy o to, či odkaz bratov prežije a podarí sa ho zachovať. Pri moci boli bezbožní materialisti, ktorí násilne pozatvárali rehole, náboženské školy, spolky, tlač a otvorene

[79] „Pápežský slovenský ústav a kolégium sv. Cyrila a Metoda v Ríme," https://kolegiumrim.sk/ [cit. 21. 11. 2025].

sa postavili aj proti cirkevným predstaviteľom i proti bežným ľuďom, k čomu využívali všetky dostupné prostriedky propagandy. V tomto období tak zostalo na Slovákoch žijúcich mimo územia Slovenska, aby sa postarali o zachovanie cyrilo-metodského dedičstva. Len na území USA a Kanady stáli za postavením viac ako troch desiatok kostolov zasvätených sv. Cyrilovi a Metodovi. Nechýbali ani sochy, obrazy a oltáre, pravidelné púte a pripomínanie si sviatku oboch bratov, zakladané boli spolky nesúce mená sv. Cyrila a Metoda, ale aj vydavateľstvo a vedecká či náboženská literatúra opisujúca ich život a pôsobenie. A rok 1963, kedy prebiehali oslavy 1100. výročia príchodu bratov na Veľkú Moravu, je najlepšou príležitosťou ukázať, ako Slováci v minulosti nakladali s týmto vzácnym dedičstvom a tiež, ako ho zachovávali a zveľaďovali.[80] „Cyrilo-metodská tradícia je pre slovenský život aj dnes živým zdrojom náboženskej, kultúrnej i národno-politickej obrody a má teda životný význam aj pre dnešné slovenské generácie."[81]

Presahy dedičstva slovenského exilu v období po druhej svetovej vojne sú citeľné dodnes, v prípade kňazov je to viditeľné najmä v zachovaní národného povedomia a náboženskej kontinuity. Kňazi žijúci a pôsobiaci v exile, tak v Európe, ako aj v USA, Kanade a v Južnej Amerike, boli spojivom medzi zahraničnými Slovákmi a ich potomkami a Slovenskom ako rodnou krajinou a dodnes sa takéto komunity v zahraničí združujú najmä vo farnostiach. V Taliansku sa exilové duchovenstvo od 60. rokov 20. storočia združovalo a dodnes združuje okolo *Pápežského slovenského ústavu a kolégia sv. Cyrila a Metoda v Ríme* (pôvodne *Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda v Ríme*), ktorý do dnešných dní slúži pre slovenských kňazov, ktorí pokračujú v štúdiu v Ríme, ale tiež pre vedecko-výskumných pracovníkov. Kňazi v exile tiež mohli slobodne písať a publikovať diela, ktoré boli v tom čase v Československu dlho zakázané, ale dodnes ich myšlienky formujú aj tunajšiu inteligenciu.

Analýza článkov periodika *Hlasy z Ríma* počas prvých desiatich rokov jeho existencie reflektuje skutočnosť, že cyrilo-metodská myšlienka úplne prenikala slovenský emigračný život v Ríme vo svojej plnej sile. Popri spirituálnom rozmere totiž účinne zjednocovala v Ríme celú povojnovú emigráciu, ba aj prinášala nové možnosti osloviť širšiu verejnosť a realizovať tak myšlienky novej evanjelizácie. Cyrilo-metodský výskum

---

80 „Zachováme dedičstvo sv. Cyrila a Metoda?," *Hlasy z Ríma* VIII, č. 7–8 (1959): 1.

81 Štefan Náhalka, „Na počiatku jubilejného cyrilometodského roku," *Hlasy z Ríma* XII, č. 1 (1963): 2.

predstavuje naďalej dôležitú súčasť poznávania identity slovanských národov. Duchovný a identifikačný odkaz cyrilo-metodskej tradície je súčasťou rozsiahleho výskumného konceptu, ktorý súvisí s jazykovým a kultúrno-historickým vývinom Slovanov v kontexte ich národnej, náboženskej či štátnej identifikácie.

**On the Cyril and Methodius Tradition in the Italian Environment of Slovak Exile as Reflected in the Contemporary Press (Especially of the Periodical Press Voices from Rome)**

*Keywords*: *Voices from Rome*; Exile; Italy; Cyril; Methodius

*Abstract*: The heritage and tradition of Sts. Cyril and Methodius assumed a particular significance in the period after the Second World War, especially after the February 1948 in Czechoslovakia, where the rise of the regime led to the open persecution of churches. Hopes for the continuation of the legacy of Sts. Cyril and Methodius were especially evident in Slovak emigration to the USA, Canada and Italy. One of the most important expatriate periodicals, which reflected the situation in Czechoslovakia, but at the same time presented information from the free world, was the monthly *Voices from Rome*. In addition to the plethora of information and subjects in its pages, the frequent and popular topic of the heritage and legacy of Cyril and Methodius was no exception. The authors of the presented study, based on an analysis of articles published in the periodical *Voices from Rome* during the first ten years of its operation, conclude that the Cyril and Methodius idea was permeating the life of Slovak emigration in Rome in its full force.

prof. PhDr. Zuzana Lopatková, PhD.
Mgr. Radoslava Ristovská, PhD.
Trnavská univerzita v Trnave
Filozofická fakulta
Katedra histórie
Hornopotočná 23
918 43 Trnava
Slovenská republika
*zuzana.lopatkova@truni.sk*
*radoslava.ristovska@truni.sk*